

LAGRÅDET

Utdrag ur protokoll vid sammanträde 2014-02-25

Närvarande: F.d. justitieråden Dag Victor och Per Virdesten samt justitierådet Olle Stenman.

Åtgärder för att hantera stora brottmål och inställda förhandlingar

Enligt en lagrådsremiss den 6 februari 2014 (Justitiedepartementet) har regeringen beslutat inhämta Lagrådets yttrande över förslag till

1. lag om ändring i rättegångsbalken,
2. lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare.

Förslagen har inför Lagrådet föredragits av rättssakkunniga David Säfwe och Jennie Dackmar.

Förslagen föranleder följande yttrande av Lagrådet:

Allmänt

I Straffprocessutredningens betänkande Brottmålsprocessen (SOU 2013:17) lämnas en rad omfattande förslag som sammantaget syftar till ett mer ändamålsenligt brottmålsförfarande. De nu framlagda förslagen avser dock endast en mycket begränsad del av förslagen i betänkandet. Vid sidan av förslag till ett par tidsgränser (främst avseende förenklad delgivning och möjligheten att meddela s.k. utevarodom) innebär förslagen huvudsakligen omformuleringar och kompletteringar av vissa bestämmelser om hur rätten får handlägga brottmål.

Lagrådet vill inte på något sätt ifrågasätta behovet och betydelsen av målsättningsstadganden av det slag som det huvudsakligen är fråga om i detta fall. I samband med sådana större förändringar av brottmålsförfarandet som Straffprocessutredningens i detta ärende inte behandlade förslag kan ge anledning till är det också naturligt att utformningen av sådana stadganden ses över. När, som i detta ärende, några mer principiella förändringar inte är aktuella kan det emellertid ifrågasättas i vilken utsträckning justeringar är lämpliga, särskilt som det enligt Lagrådets bedömning framstår som i det närmaste oundvikligt att de aktuella bestämmelserna måste ses över på nytt vid den fortsatta beredningen av Straffprocessutredningens förslag. Lagrådet finner emellertid inte anledning att på sådana grunder som nu antytts motsätta sig de framlagda förslagen.

Förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken

45 kap. 3 §

Förslaget utgör ett exempel på att det, även med beaktande av vad som sägs i motiven, är svårt att uppfatta vad förslaget är avsett att innebära.

Enligt den nuvarande regleringen finns en presumtion för att flera åtal mot en viss person liksom åtal mot flera personer för delaktighet i samma brott ska handläggas i en rättegång medan kumulation av åtal mot flera för olika brott förutsätter att en gemensam handläggning bedöms vara till gagn för utredningen. Läst enligt ordalagen synes den största skillnaden enligt förslaget vara att presumtionen för gemensam handläggning av åtal mot flera för delaktighet i samma brott skulle upphävas och att det även i sådana fall skulle krävas motsvarande bedömning som när åtalen avser olika brott. Förslaget synes emellertid inte vara avsett att innebära någon faktisk förändring i det nu berörda avseendet.

Lagrådet, som tilltror domstolarna förmågan att bedöma lämpligheten av kumulation eller uppdelning av flera åtal oavsett den aktuella paragrafens närmare formulering, anser att det bör övervägas att inte gå vidare med något förslag i denna del.

45 kap. 14 §

Det föreslagna andra stycket är svårtillgängligt bl.a. till följd av att det är så långt och med interna hänvisningar. Lagrådet föreslår att stycket delas i två på så sätt att det andra av dessa inleddes med: "Huvudförhandlingen får påbörjas senare än vad som anges i andra stycket ...".

Vidare bör övervägas att förkorta det första av styckena enligt följande: "Om den tilltalade är anhållen eller häktad, ska huvudförhandling påbörjas snarast och senast inom två eller, om ett sådant sammanträde som avses i 13 § har hållits, tre veckor från den dag då åtalet väcktes."

När det gäller möjligheten till längre uppskov har som skäl för sådant tillagts i såväl förslaget andra som tredje stycke "att en särskild utredning om den tilltalades personliga förhållanden ska hinna färdigställas". Det har upplysts att förslaget i den delen tar sikte på kontraktsvårdsutredningar.

Lagrådet vill framhålla att det helt oberoende av en ändring av detta slag måste anses stå klart att behov av ytterligare utredning av personalia är ett sådant skäl som kan ligga till grund för uppskov. Ett sådant behov av utredning behöver dock inte utgöra något hinder för att påbörja en huvudförhandling. Utredningen behöver i princip inte vara tillgänglig före det att påföljdsdelen kommer upp till behandling. Detta är särskilt tydligt när det gäller stora brottmål. Lagrådet förordar att de föreslagna tilläggen tas bort.

46 kap. 14 §

Ett av förslagen i denna paragraf är att det uttryckligen ska föreskrivas att rätten är skyldig att ta ställning till om ett förelagt vite ska dömas ut. Det torde knappast finnas någon tvekan om att en sådan skyldighet, liksom i många liknande fall, gäller som princip helt oberoende av någon särskild föreskrift. I den mån något vite inte döms ut brukar dock detta inte dokumenteras på något särskilt sätt. Frågan uppkommer då om förslaget innebär någon förändring i detta hänseende. Frågan kommenteras inte i remissen. Lagrådet anser för sin del att det inte är lämpligt att införa något krav på dokumentation av sådana "negativa" beslut och förordar därför att den föreslagna föreskriften tas bort.

46 kap. 15 §

Lagrådet hänvisar såvitt avser den föreslagna föreskriften om skyldighet för rätten att ta ställning till om ett förelagt vite ska dömas ut till vad som anförts under 46 kap 14 §.

46 kap. 15 a §

I den föreslagna paragrafen behandlas frågan om rätten att meddela s.k. utevarodom. I sak inskränker sig de föreslagna ändringarna till att de nuvarande gränserna om tre månader såvitt avser fängelsestraff och förverkanden föreslås ändrade till sex månader.

Lagrådet vill för sin del sätta i fråga om den föreslagna gränsen är lämplig. Den innebär bl.a. att utevarodom kommer att kunna användas vid alla de inte fåtaliga brott där minimistrafvet är sex månaders fängelse men endast under förutsättning att straffet bestäms till straffminimum. Risker, som redovisas i motiven när det gäller den nuvarande regleringen, att straffet kommer att bestämmas till en lägre nivå än vad straffvärdet motiverar torde under sådana förhållanden accentueras påtagligt. Lagrådet är mot den bakgrunden för sin del benägen att förorda att regleringen endast bör omfatta tider som är kortare än sex månader. Ett alternativ skulle naturligtvis kunna vara att sätta gränsen vid exempelvis högst åtta månader. Tillräckligt beredningsunderlag för en sådan ändring kan dock knappast anses föreligga.

Lagrådet finner vidare anledning att framhålla att paragrafen, även i den del som någon ändring i sak inte är avsedd, fått en mycket svår-tillgänglig formulering. Bakgrunden till detta är vissa tekniska problem när det gäller straff och förverkanden och som återspeglas i en mindre lyckad formulering av paragrafens gällande lydelse. Såvitt

Lagrådet kan bedöma synes emellertid den avsedda innebörden framgå på ett tydligare sätt om första stycket punkt 1 formulerades enligt följande: ”det inte finns anledning att döma till överlämnande till särskild vård eller till ett fängelsestraff som överstiger sex månader” och andra stycket på följande sätt: ”Med de påföljder som anges i första stycket 1 ska förverkande av villkorligt medgiven frihet från fängelse likställas om det finns anledning att förverka en strafftid som ensam eller sammantagen med ett samtidigt utmätt fängelsestraff överstiger sex månader.”

Förslaget till lag om ändring i lagen med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare

29 §

I paragrafen finns bestämmelser med krav på särskilt skyndsam handläggning av mål mot unga lagöverträdare. Enligt andra stycket gäller vid vissa åtal mot den som inte fyllt arton år samma tidsfrister för åtgärder i mål där den tilltalade är häktad.

Det framlagda förslaget innebär att ett undantag från regeln i andra stycket görs såvitt gäller den tidigare i remissen föreslagna förlängda tidsfristen för påbörjande av huvudförhandling när ett förberedelse-sammanträde som avses i rättegångsbalken 45 kap. 13 § har hållits.

Annan motivering till detta förslag, som saknar motsvarighet i beredningsunderlaget, än att en skyndsam handläggning är av särskild vikt när det gäller unga tilltalade lämnas inte i remissen. Detta torde emellertid vara helt oomtvistat och skulle knappast kunna betvivlas även om den föreslagna ändringen inte skulle genomföras. Lagrådet har också svårt att förstå annat än att vad som sagts tidigare om vik-

ten av förberedelsesammanträden och betydelsen av sådana när det gäller tidpunkten för påbörjande av en huvudförhandling också måste anses gälla unga lagöverträdare. Betonas bör också att även om ett undantag skulle göras från den särskilda förlängda tidsfristen vid förberedelsesammanträden utesluter inte detta att ett sådant kan anses motivera en senareläggning av huvudförhandlingens början med stöd av den generella regeln om längre uppskov på grund av ”annan omständighet”. Lagrådet förordar att den föreslagna lagändringen inte läggs till grund för lagstiftning.